

УДК 330.3:334

УКРАЇНСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Вікторія Васюта; Яна Мехеда

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка», Полтава, Україна

Резюме. Присвячено аналізу стану українського підприємництва в умовах повномасштабної російської агресії. У сучасних умовах підприємницька діяльність відіграє важливу роль у розвитку політичної, економічної та соціальної сфер. Економічні показники бізнесу відображають рівень розвитку держави й добробуту населення. Основу національної економіки України становлять малий та середній бізнес, але в умовах війни підтримувати рівень виробничої активності підприємств є надзвичайно складним завданням. Саме розвиток малого бізнесу може вплинути на стан народного господарства України, сприяючи науково-технічному прогресу, створенню робочих місць і наповненню ринку. Розглянуто основні проблеми, з якими стикаються українські підприємці. Ведення бізнесу у воєнний час ускладнюється через руйнування підприємств та інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, дефіцит електроенергії, скорочення пропозиції товарів і послуг, підвищення виробничих витрат, високий рівень корупції та низьку купівельну спроможність населення. Повномасштабна агресія росії завдала значних збитків українським підприємствам, що призвело до значного скорочення бізнес-активності та економічного спаду. Через скорочення, мобілізацію та міграцію працівників у безпечніші райони гостро відчувається нестача кваліфікованих кадрів. Вимушеним кроком стало зниження рівня оплати праці на багатьох підприємствах. Переважна більшість компаній, що займалася зовнішньоекономічною діяльністю, припинила її. Оцінювання поточного стану бізнесу показує, що основними проблемами розвитку підприємництва в Україні є фінансова нестабільність, проблеми на ринку праці, труднощі з доступом до фінансування та зниження зовнішньоекономічної активності. Проте частина підприємців адаптувалася до нових умов. Наразі спостерігається зростання числа нових суб'єктів підприємництва, особливо у сферах роздрібної торгівлі та IT-послуг. Для забезпечення стабільного розвитку українського бізнесу в умовах війни необхідна подальша підтримка з боку держави та міжнародних донорів. Післявоєнне відновлення економіки України, на думку експертів, триватиме щонайменше 3–5 років за умови інтеграції до ЄС та залучення міжнародної допомоги.

Ключові слова: підприємництво, бізнес, війна, розвиток, економіка, проблеми розвитку.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01.181

Отримано 14.11.2024

UDC 330.3:334

UKRAINIAN ENTREPRENEURSHIP IN THE CONDITIONS OF WAR

Viktoriia Vasiuta; Yana Mekheda

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine

Summary. The article is devoted to the analysis of the state of Ukrainian entrepreneurship in the context of full-scale russian aggression. In modern conditions, entrepreneurial activity plays an important role in the development of the political, economic and social spheres. Economic indicators of business reflect the level of development of the state and the well-being of the population. Small and medium-sized businesses form the basis of the national economy of Ukraine, but in war conditions it is extremely difficult to maintain the level of production activity of enterprises. It is the development of small businesses that can affect the state of the national economy of Ukraine, contributing to scientific and technological progress, job creation and market saturation. The study examines the main problems faced by Ukrainian entrepreneurs. Doing business in wartime is complicated by the destruction of enterprises and infrastructure, disruption of logistics chains, electricity shortages, reduced supply of goods and services, increased production costs, high levels of corruption and low purchasing power of the population. Full-scale russian aggression has caused significant damage to Ukrainian

enterprises, which has led to a significant reduction in business activity and an economic downturn. Due to the reduction, mobilization and migration of workers to safer areas, there is an acute shortage of qualified personnel. A forced step was the reduction of wages at many enterprises. The vast majority of companies engaged in foreign economic activity ceased it. An assessment of the current state of business shows that the main problems of entrepreneurship development in Ukraine are financial instability, problems in the labor market, difficulties with access to financial resources and a decrease in foreign economic activity. However, some entrepreneurs have adapted to the new conditions. Currently, there is an increase in the number of new business entities, especially in the areas of retail trade and IT services. To ensure the stable development of Ukrainian business in war conditions, further support from the state and international donors is necessary. According to experts, the post-war recovery of the Ukrainian economy will continue for at least 3–5 years, subject to integration into the EU and the attraction of international assistance.

Key words: entrepreneurship, business, war, development, economy, development problems.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01.181

Received 14.11.2024

Постановка проблеми. Функціонування і розвиток українського бізнесу в умовах війни – це багатогранна тема, що охоплює численні аспекти для вивчення. Воєнні дії створюють складний і нестабільний стан для суспільного та економічного розвитку. В таких умовах підприємства стикаються з непередбачуваними ризиками та загрозами, подолання яких потребує державної підтримки, розроблення та впровадження нових рішень для швидкої адаптації.

Подальший розвиток підприємництва в Україні значною мірою залежить від його здатності адаптуватися до цих викликів і пристосуватися до змін. Рішення, прийняті в цей період, можуть не лише визначити майбутнє бізнесу, але й вплинути на загальний напрямок розвитку країни.

Аналіз стану вітчизняного підприємництва в умовах війни є важливим завданням, яке допомагає зрозуміти рівень впливу воєнних дій на національну економіку в цілому. Такий підхід дає можливість виявити наявні проблеми й труднощі, з якими стикаються підприємці, а також визначити можливі шляхи їх подолання для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча значна кількість праць українських науковців присвячена дослідженню сучасного стану й проблем функціонування бізнесу під час війни, інтерес до цієї теми серед дослідників продовжує зростати. Це зумовлено потребою в систематичному аналізі тенденцій розвитку підприємництва у складних і нестабільних умовах війни та пошуку шляхів його адаптації.

Зокрема, Т. О. Мурована у своєму дослідженні [1] проаналізувала ключові тенденції функціонування підприємництва в умовах воєнного стану, а також інструменти та методи його підтримання. Авторка відзначає, що фінансова підтримка є найефективнішою, оскільки багато підприємств, які змогли зберегти діяльність і пережити початковий шок від війни та перші місяці загальнонаціональної нестабільності, гостро потребують додаткових фінансових ресурсів, джерел фінансування та інвестицій [1].

Є. В. Редзюк у своєму дослідженні аналізує вплив воєнних дій на бізнес-активність українських підприємств, здійснює факторний аналіз бізнес-середовища України для визначення його потенціалу. Спираючись на отримані результати й міжнародний досвід, автор пропонує ряд рекомендацій для підвищення стійкості та розвитку бізнес-активності в Україні [2].

На окрему увагу заслуговують дослідження, присвячені загальному стану й викликам економічного розвитку України під час воєнного стану.

Т. О. Москаленко проводить детальний аналіз труднощів, що постали перед українською економікою та суспільством в умовах збройної агресії росії, вивчає заходи економічної політики, що їх використовувала українська влада в цей період, і визначає

напрямки та фінансові джерела для відновлення національної економіки у післявоєнний період [3]. На думку авторки, відновлення української економіки може зайняти щонайменше 3–5 років, але для цього уряду необхідно підтримувати бізнес на випередження. Відновлення економіки стане можливим завдяки міжнародній донорській підтримці, яка базуватиметься на зразок «Плану Маршалла» для України, а також інтеграції до Європейського Союзу [3].

Метою дослідження є оцінювання поточного стану українського підприємництва в умовах повномасштабної російської агресії.

Постановка завдання. Проаналізувати динаміку розвитку підприємництва в Україні з акцентом на ключові проблеми. Для цього використано аналіз, синтез, узагальнення, системний підхід.

Викладення основного матеріалу дослідження. Підприємницький сектор є важливим елементом підтримання національної економіки. Особливо це стало відчутно в умовах війни. Саме він створює нові робочі місця, наповнює бюджети різних рівнів, насичує ринок і забезпечує населення необхідними товарами.

Однак ведення підприємницької діяльності в умовах постійних руйнувань підприємств та інфраструктури, розривів логістичних ланцюгів, дефіциту електроенергії, зменшення пропозиції товарів і послуг, зростання виробничих витрат, високого рівня корупції та низької купівельної спроможності населення стало складним або взагалі неможливим [4].

Вже майже три роки російські війська продовжують агресивну війну проти України. У перший місяць війни понад 80% підприємств згорнули, призупинили або повністю припинили свою діяльність. Багато компаній були змушені переїхати в безпечніші регіони, що призвело до скорочення обсягів виробництва. Деякі види підприємницької діяльності стали неактуальними. Війна змінила вектор розвитку українського бізнесу: виникли нові потреби на товари, які за мирних часів не мали попиту. Це спонукало суб'єктів підприємництва до переорієнтації своєї діяльності.

Російська агресія спричинила збитки українському бізнесу в розмірі \$13 млрд, з яких \$9 млрд припадає на великий та середній сектор підприємництва. Аналітичний центр KSE Institute оприлюднив дані, отримані у межах проєкту «Росія заплатить», проте, що у 2022 році близько 109 великих і середніх підприємств постраждали від прямих збитків, спричинених повномасштабним вторгненням [5].

Економічна та соціальна сфери України у 2022–2023 роках опинилися в надзвичайно складних умовах через повномасштабне вторгнення російської федерації, що суттєво погіршило умови ведення бізнесу. У 2022 році спостерігалось найбільше падіння економіки за всю історію незалежності України.

За даними Державної служби статистики, реальний ВВП у 2022 році знизився на 29,1% (падіння у I кварталі склало 14,9%, у II – 36,9%, у III – 30,6%, у IV – 31,4%). ВВП у цінах попереднього року, без урахування інфляції, становив 3,86 трлн грн порівняно з 5,45 трлн грн у 2021 році [2]. Зниження реального ВВП стало найбільшим за часи незалежності України, і рівень ВВП повернувся до показників початку 2000-х років.

Однак падіння виявилось меншим, ніж передбачалося на початку вторгнення, завдяки високій здатності бізнесу та домогосподарств адаптуватися, а також стабільності енергетичної системи. Прогноз зростання ВВП у 2025 році від Національного банку складає 6,4% [6].

Незважаючи на бойові дії та систематичні відключення електроенергії, бізнес в Україні продовжує розвиватися. Наразі все більше українців вирішують започаткувати власну справу (рис.1). За перший квартал 2024 року кількість зареєстрованих ФОП становила 74050, що більше на 18639 у порівнянні з аналогічним періодом 2023 року та на 11145–2022 року [7].

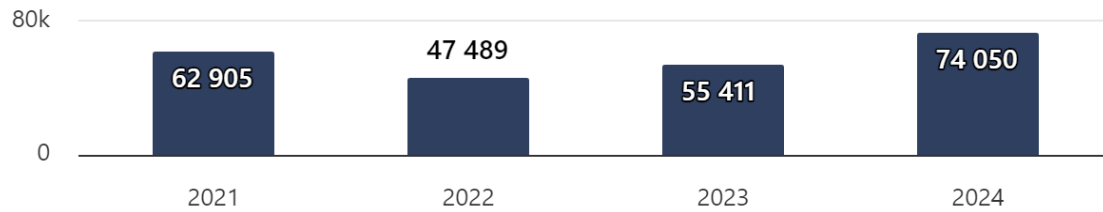

Рисунок 1. Кількість реєстрацій нових ФОП (за 1 квартал) [7]

Серед сфер діяльності (рис. 2) найбільшу прихильність мали роздрібна торгівля, яку обрали 38 405 підприємців (28,7%). Найпопулярнішими напрямками бізнесу серед українських підприємців також стали надання індивідуальних послуг і комп'ютерне програмування.

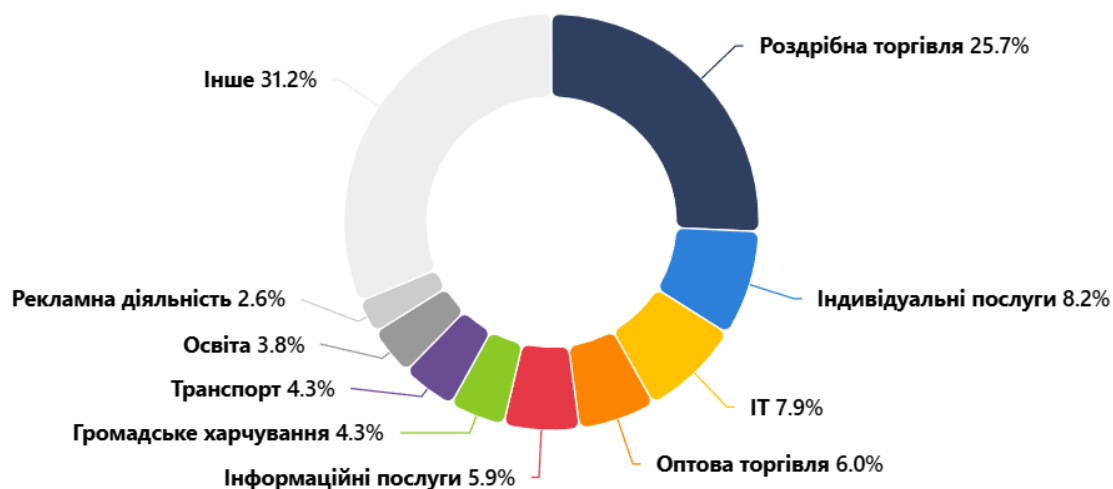

Рисунок 2. Топ сфер діяльності нових ФОПів (1 квартал 2024 року) [7]

За результатами дослідження стану та потреб бізнесу, проведеного Центром Розвитку Інновацій, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національним проєктом Дія.Бізнес та AdvanterGroup у квітні–травні 2024 року, індекс бізнес-активності (UBI) на травень 2024 року становив 43,7 зі 100 можливих (рис. 3) [8]. Дані свідчать про поступове відновлення.

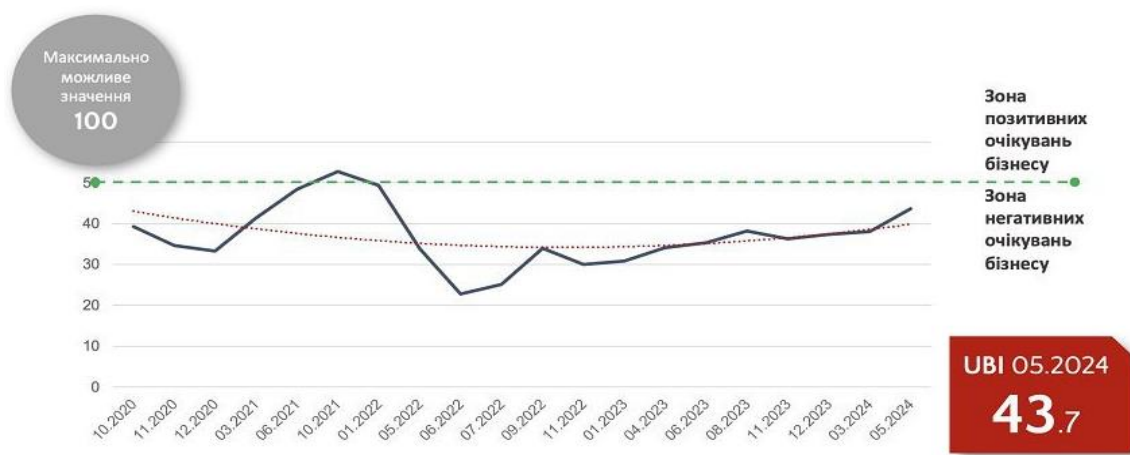

Рисунок 3. Індекс активності бізнесу [8]

Війна в Україні негативно вплинула на фінансовий стан суб'єктів підприємництва. Але, наразі, переважна кількість суб'єктів підприємництва сподівається на покращення свого фінансово-економічного стану (34,1%) [8]. Про це свідчать результати опитування серед 502 респондентів (включно з власниками підприємств). Що все залишиться без змін вважають 32,3% опитаних, а 6,5% очікують суттєвого погіршення (рис. 4).

Через воєнні дії український бізнес отримав багато проблем (рис. 4) [8; 9].

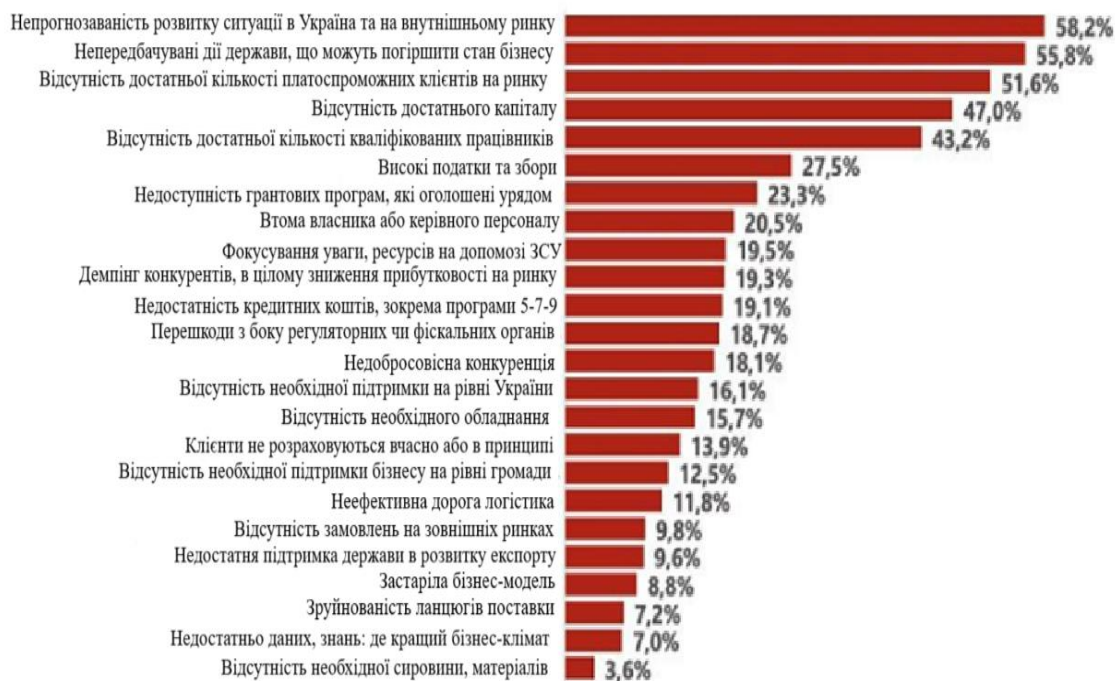

Рисунок 4. Проблеми для відновлення та розвитку бізнесу в Україні [8; 9]

Наразі важкою є ситуація на ринку праці. Через скорочення штату, мобілізацію, міграцію працівників у безпечніші райони відчувається нестача кваліфікованих кадрів. Вимушеним кроком стало зниження зарплат. Переважна більшість компаній, що займалася зовнішньоекономічною діяльністю (62,5%), припинила її [8; 9].

Висновки. Повномасштабна агресія росії завдала значних збитків українським підприємствам, що призвело до значного скорочення бізнес-активності та економічного спаду. Проте частина підприємців адаптувалася до нових умов. Наразі в Україні спостерігається зростання числа нових суб'єктів підприємництва, зокрема у сферах роздрібної торгівлі та ІТ-послуг. Для підтримання підприємництва в умовах війни необхідна подальша підтримка з боку держави та міжнародних донорів. Відновлення національної економіки після війни, на думку дослідників, потребуватиме 3–5 років з акцентом на інтеграцію до ЄС та залучення міжнародної допомоги.

Conclusions. Russia's full-scale aggression has caused significant damage to Ukrainian enterprises, leading to a significant reduction in business activity and an economic downturn. However, some entrepreneurs have adapted to the new conditions. Ukraine is seeing an increase in the number of new business entities, particularly in the retail and IT services sectors. Further support from the state and international donors is needed to support entrepreneurship in the context of war. According to researchers, the restoration of the national economy after the war will require 3–5 years, with an emphasis on EU integration and attracting international aid.

Список використаних джерел

1. Мурована Т. О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49> (дата звернення: 03.11.2024). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>
2. Редзюк Є. В. Стан, проблеми і чинники гальмування розвитку бізнес-активності в Україні. *Стратегія економічного розвитку України*. 2022. Вип. 51. С. 35–49. URL: <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.035.049> (дата звернення: 03.11.2024). DOI: <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.035.049>
3. Moskalenko, O. How is the post-pandemic economy transforming into a post-war economy in Ukraine: challenges for economic policy and society? *Bezpieczny Bank*. 2022. No. 1 (86), С. 9–32. DOI: <https://doi.org/10.26354/bb.1.1.86.2022>
4. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. Т. 7 (3). № 07. URL: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07> (дата звернення: 05.11.2024). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>
5. Збитки завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/> (дата звернення: 03.11.2024).
6. Українці у червні відкрили рекордну кількість ФОПів за останні три роки. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fop-record-2023> (дата звернення: 05.11.2024).
7. Рекордну кількість фопів відкрили від початку року. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2024-1> (дата звернення: 08.11.2024).
8. Як українській бізнес адаптується та відновлюється під час війни: результати дослідження у квітні – травні 2024 року URL: https://lb.ua/blog/cid_center/626058_yak_ukrainskiy_biznes_adaptuietsya.html (дата звернення: 08.11.2024).
9. Стан та потреби бізнесу в Україні: результати дослідження у квітні – травні 2024 року. URL: <https://cid.center/business-status-and-prospects/> (дата звернення: 08.11.2024).

References

1. Murovana T. O. (2023) Vitshyzniane pidpriemnytstvo v umovakh voiennoho stanu: osnovni tendentsii ta metody pidtrymky [Domestic entrepreneurship under the conditions of marital state: main trends and methods of support] *Ekonomika i suspiljstvo*, no. 47. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49> (accessed: 3 November 2024). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>
2. Redziuk Ye. V. (2022) Stan, problemy i chynnyky halmuvannia rozvytku biznes-aktyvnosti v Ukraini [State, problems and factors inhibiting the development of business activity in Ukraine] *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, no. 51. pp. 35–49. Available at: <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.035.049> (accessed: 3 November 2024). DOI: <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.035.049>
3. Moskalenko O. (2022) How is the post-pandemic economy transforming into a post-war economy in Ukraine: challenges for economic policy and society?. *Bezpieczny Bank*, no. 1 (86), pp. 9–32. DOI: <https://doi.org/10.26354/bb.1.1.86.2022>
4. Melnyk T. (2023) Ukrainskyi biznes v umovakh viiny: suchasnyi stan, problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. *Journal of Innovations and Sustainability* [Ukrainian business underconditions of war: current state, challengesand the ways to solve them] *Journal of Innovations and Sustainability*, vol. 7. no. 3. Available at: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07> (accessed: 5 November 2024). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>
5. Zbytky zavdani ukrainskomu biznesu vnaslidok rosiiskoi ahresii. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/> (accessed: 3 November 2024).
6. Ukraintsi u chervni vidkryly rekordnu kilkist FOPiv za ostanni try roky. Available at: <https://opendatabot.ua/analytics/fop-record-2023> (accessed: 5 November 2024).
7. Rekordnu kilkist fopiv vidkryly vid pochatku roku. Available at: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2024-1> (accessed: 8 November 2024).
8. Yak ukrainskii biznes adaptuietsia ta vidnovliuietsia pid chas viiny: rezultaty doslidzhennia u kvitni–travni 2024 roku. Available at: https://lb.ua/blog/cid_center/626058_yak_ukrainskiy_biznes_adaptuietsya.html (accessed: 8 November 2024).
9. Stan ta potreby biznesu v Ukraini: rezultaty doslidzhennia u kvitni–travni 2024 roku. Available at: <https://cid.center/business-status-and-prospects/> (accessed: 8 November 2024).